

Dějiny slovenského práva I.

Sylaby pro opakování

B. Vybrané instituty uherského práva

Doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

1. Obecné pojmy

a) Subjekty práv (osoby) = fyzické osoby + právnické osoby (korporace a nadace)

Právní subjektivita zahrnuje pasivní a aktivní složku:

a) **způsobilost k právům**, tj. způsobilost být nositelem práv a povinností (nabývá se v zásadě narozením /+ nasciturus/, pozbývá smrtí), a

b) **způsobilost k právnímu a protiprávnímu jednání**, tj. schopnost svým vlastním jednáním způsobovat vznik, změnu a zánik právních vztahů (**omezení** způsobilosti k právnímu jednání se vázala k věku, zdravotnímu stavu, marnotratnosti, pohlaví, rodinnému stavu, občanské cti, náboženství, státní příslušnosti, povolání a k příslušnosti k různým společenským vrstvám)

Právnické osoby = královský fiskus; světské veřejnoprávní korporace (komitáty a svobodná území); obce (zvláštní postavení měla města); církevní veřejnoprávní korporace (církve jako celek i jednotlivé církevní korporace); soukromoprávní korporace (společnosti, např. cechy, kolegia); nadace (jen na půdě církevního práva)

b) Objekty práv = věci = hmotně nebo právně vymezené kusy vnějšího hmotného světa, s výjimkou živého svobodného člověka:

a) movitosti (hnutelnosti) a nemovitosti

b) věci dělitelné a nedělitelné (fyzicky, právně),

c) spotřebitelné, nespotebitelné a opotřebitelné,

d) zastupitelné a nezastupitelné,

e) ocenitelné a neocenitelné,

f) obchodovatelné a neobchodovatelné,

g) hlavní věc a příslušenství,

h) skupinu věcí bez pána a

ch) specifickou skupinu věcí označovaných jako plody

Zcela zvláštní druh věcí představovaly hromadné věci (faktické /stádo apod./ a právní)

+ právní hromadné věci = **majetky**:

aa) **královský, šlechtický, měšťanský, poddanský a církevní majetek** (s tím, že poddanský majetek byl vlastnictvím feudála a poddaný k němu měl jen užívací a požívací právo);

bb) **majetek věčného a dočasného práva** (tj. v prvním případě majetek držený z titulu vlastnického práva a ve druhém majetek držený jako zástava, případně pro někoho zapsaný nebo převedený jen pod soukromou pečetí);

cc) **zdeděný (dedovizeň) a nabytý majetek** (majetek získaný zákonným děděním od předků nebo sourozenců - dedovizeň - se považoval za majetek rodiny, proto se měl pro rodinu zachovat a disponovat s ním nebylo téměř vůbec možné); v roce 1861 bylo toto dělení nahrazeno dělením na větvní a nabytý majetek);

dd) **majetek mužské a ženské větve** se rozlišoval jen ve šlechtickém právu (do roku 1852); za majetek mužské větve se považoval - až na stanovené výjimky - donační majetek a majetek nabytý věčným převodem, nebo posledním pořizem.

Později se začaly rozlišovat také + věci **jednoduché a složené** + věci **přítomné a budoucí**.

c) Právní skutečnosti = skutečnosti, s nimiž právo spojuje vznik, změnu a zánik právních vztahů:

a) **jednání**, tj. ty skutečnosti, které závisejí na lidské vůli a které mohou mít podobu

aa) právem povolených **právních úkonů**

bb) právem nedovolených **protiprávních činů**,

b) různorodé **skutečnosti, při nichž lidská vůle absentuje nebo není relevantní** (přírodní události, plynutí času, jednání osob, které nemohou právně projevat vůli, tj. například děti). Právní úkony: + formální a bezforemné + jednostranné a dvoustranné + bezplatné a uskutečněné za úplatu + mezi živými a pro případ smrti.

Protiprávní úkony

- **pro delikty proti osobě** vžilo označení **násilné činy** (děly se na činy většího a menšího násilí)

- dělení na **veřejnoprávní delikty** (crimina) a **soukromoprávní delikty** je až záležitostí relativně pozdní doby (19. století)

- **postih deliktů** namířených proti osobám zpočátku spočíval v neohraňované **krevní mstě**, státní orgány mstu mírnily uplatňováním **principu odvěty**, už v počátcích uherského státu prosazovalo **výkupné** (compositio, homagium)

- když v případě nevystupoval poškozený jednotlivec, ale stát stíhal porušení práva a pořádku jako takového, odsuzoval se pachatel k zaplacení **pokuty** (birsagium)

- od placení výkupného a pokuty musíme odlišovat **trest ztráty majetku**, který se používal jako alternativa k trestu smrti i jako samostatný trest

2. Rodinné právo

- s rozšířením křesťanství se v Uhrách prosadilo monogamní manželství

a) Rodinný nedíl!!! = osobní a majetkové společenství všech příslušníků zpočátku zpravidla širší a později spíše užší rodiny (otcovský, bratrský), dělba, právo retraktu

b) Příbuzenství = + **pokrevní** příbuzenství (zákonné, též legitimní nebo putativní pokrevní příbuzenství = zprostředkované manželským zplozením, a nezákonné, též přirozené pokrevní příbuzenství = zprostředkované nemanželským zplozením; příbuzenství mužské, též agnátské = ti, které pojili společní mužští předci, a příbuzenství ženské, též kognátské = ti, které pojili společní ženští předci) + **adopční** příbuzenství + **duchovní** příbuzenství.

- pro právo důležitá větší či menší blízkost pokrevního příbuzenství, vyjadřovaná prostřednictvím **stupně příbuzenství**

c) Švagrovství = vztah mezi jedním z manželů a příbuznými druhého manžela, mezi snoubencem a příbuznými druhého snoubence nebo mezi jedním souložníkem a příbuznými druhého

d) Manželské právo

Zasnoubení = vzájemný slib, že v budoucnosti uzavřou manželství, předcházelo samotnému uzavření manželství

Manželství = trvalé a úplné společenství života mezi mužem a ženou (v nejstarší době vznikalo únosem ženy, pak se podkladem pro vznik manželství stala kupní smlouva, nakonec se prosadila svatební smlouva (sňatek))

Manželské překážky:

a) absolutně vylučující: + existující manželský svazek; + slavnostní řeholní slib; + vyšší kněžské svěcení; + od počátku manželství existující a trvalá impotence.

b) relativně vylučující: + pokrevním příbuzenství v přímé linii zcela a v pobočné linii do čtvrtého stupně; + duchovní příbuzenství; + zákonné příbuzenství; + švagrovství v přímé linii absolutně, v pobočné v zásadě do čtvrtého stupně; + kvazi švagrovství (švagrovství založené adopcí) do prvního stupně; + zločin (zavraždění "překážejícího" manžela); + rozdílnost náboženství

c) zakazující překážky (bránily uzavření manželství, ale nezpůsobovaly neplatnost manželství, které bylo i přes tento zákaz uzavřeno): + církevní zákaz; + posvátný čas; + existující snoubenecký poměr; + obyčejný slib čistoty; + protestantské náboženství jednoho manželů

Zánik manželství = + **smrtí**; (+ **rozvodem od stolu a lože**;) + **rozloučením** (zakázal je Tridentský koncil)

3. Věcná práva

a) Vlastnictví a jeho jednotlivé formy

- s vlastnictvím chápaným jako neomezené právní panství nad věcí (dominium podle římského práva) se v uherském právním řádu můžeme setkat jen jako s okrajovým institutem, zejm. ve vztahu k movitým věcem

- uplatňovaly se různé podoby **kolektivního (občiny, označované též čeledi, pak nedíl, komposesorát)**, nebo i individuálního, ale různě omezovaného vlastnictví (**například děleného vlastnictví k městským pozemkům**)

Komposesorát = společné užívání věcí a práv, které kdysi patřily do nedílu a po jeho rozdělení zůstaly z praktických důvodů v nerozděleném užívání bývalých nedílných bratří nebo jejich potomků, např. menší regální práva

Nabývání vlastnictví: + **derivativně**, tj. odvozeně /od jiného vlastníka; pojí se k němu odevzdání do vlastnictví = faktické předání věci, tradice = náležitost převodu (u šlechtických nemovitostí se označovalo jako **uvedení do držby** (uvázání, statute, statutio) a u městských nemovitostí **aprehenze** (apprehensio)/

+ **originálně** (bez ohledu na právního předchůdce, protože žádný neexistoval nebo protože ze stanovených důvodů nemohl svá práva uplatnit)

Donace!!! = majetky, které nově získal (jako odúmrtí), panovník uděloval - zpravidla za zásluhy - jiným šlechticům; zakladatel král Ludvík I.; liší se od klasických lén, formálně zanikly 1853

Menší regální práva = a) **samostatný předmět donace** nebo b) **příslušenství donačního majetku**

Ad a) právo trhu, mýtní právo a převozní právo

Ad b) mlýnské právo, výčepní právo a právo sekát maso

Speciální práva žen!!! = některá dílčí oprávnění pro dobu, kdy budou jako neprovdané žít na otcovských statcích, a pro případ, že ovdověly:

a) právo čtvrtiny (quartalitium)

b) dívčí nebo též vlasové právo (ius capillare)

c) vdovské právo (ius viduale)

d) právo na obvěnění (dos, dotalitium)

e) právo na věno (allatura)

f) právo na snubní a svatební dar (paraphernum)

Koakvizice = společný majetek manželů = právo manželky na polovinu jmění nabytého společně s mužem za trvání manželství

Městské vlastnictví nemovitostí = dělené vlastnictví:

- **ve svobodných královských městech** patřila půda, kterou jim panovník udělil formou privilegia, městu jako právnické osobě (mělo ius radicale), jednotlivým měšťanům pak příslušela široce pojatá užívací oprávnění k městskému nemovitému majetku

- **v ostatních městech** ius radicale měl zakladatel města, městu a měšťanům příslušelo odvozené a užitkové vlastnictví

Královský regál = výsadní oprávnění panovníka provozovat určitou činnost: + horní (urbura); mincovní; solní

Urbariální soustava = propůjčování šlechtické půdy do užívání poddaným, protihodnotou **naturální dávky + platby v penězích + robota**; tedy **od konce 15. století snahy o připoutání k půdě (1514), urbář**

b) Věcná práva k cizím věcem = + služebnosti (něco strpět) + reálná břemena. (předpokládají i aktivní činnost povinného)

c) Zástavní právo = institut sloužící k zajištění závazku:

aa) v nejstarší době spočívalo v převedení zastavené věci věřiteli a tvořilo **nedílnou součást půjčky (vadimoniální zástavní právo)**.

bb) i později spočívalo v převedení zastavené věci věřiteli, ale už představovalo akcesorický, tedy relativně samostatný právní poměr = + **antichretické zástavní právo** k nemovitostem (smluvní, soudní, exekuční, zákonné) + **pignus**, tj. zástavní právo k movitostem
cc) v moderní době **hypotéka** = akcesorická obligace, z níž plyne, že případně nesplacený dluh bude zhojen z nemovitosti, která však zůstává v dlužníkově držbě

4. Dědické právo

v uherském právu hrála rozhodující úlohu **intestátní (zákonná) dědická posloupnost** a dědění z testamentu bylo spíše výjimkou (ve šlechtickém právu se ovšem vžíly **dědické smlouvy v podobě synovské nebo bratrské adopce**)

v rámci **intestátní posloupnosti** se k dědění povolávali z titulu pokrevního příbuzenství **potomci** (descendenti), **předci** (ascendenti) a **poboční příbuzní** (kolateráti) a ze zákona **manželé** a **fiskus**

5. Obligační právo

- rychlému rozvoji a uplatnění pestřejších závazkových vztahů bránily zejména

- **propojení rodinněprávních a věcných práv** a s tím spojené **kolektivní vlastnictví**, neboť nakládání se zděděným majetkem (dedovizňou) bylo silně omezeno ve prospěch členů nedílu i soudělných bratří, tj. členů rozděleného nedílu, a

- **naturální forma hospodaření**.

v nejstarším slovanském právu se pro závazek používalo označení **dluh**

a) Důvody vzniku obligace = delikt, smlouva, další zavazovací důvody (podobaly se smlouvám)

Obligace ze smluv = fase = zpočátku především směna, pak kupní smlouva (původně s předáním „z ruky do ruky“) ad.

b) Typy obligací podle sledovaného účelu:

a) ty, které **sloužily výměně majetkových podstat**, tj. k převodu vlastnického práva (směnná a kupní smlouva, zápis za zásluhy, později i darovací a společenská smlouva),

b) ty, které **umožňovaly užívání předmětu smlouvy** (smlouvy o zápůjčce a o půjčce, výprosa, nájemní smlouva, pachtovní smlouva),

c) ty, které **sloužily k uplatnění hodnoty předmětu smlouvy** (zástavní smlouva, později vystavení cenných papírů, šeku, poukázky nebo směnky)

d) ty, které **směřovaly k určitému jednání nebo výsledku jednání** smluvní strany (nejdříve ve městech rozšířené smlouvy jako pracovní smlouva, smlouva o dílo, smlouva o úschově, sekvestr /smluvní nebo soudní zavedení správy cizího majetku/ a příkazní smlouva; podobnou povahu měly jednatelství bez příkazu a později veřejný příslib, které ovšem nevznikaly ze smlouvy) a

c) Typy obligací podle vztahu více zavázaných nebo oprávněných osob:

a) dělené (vlastně individuální závazky, spojené jen společným právním důvodem vzniku)

b) nedělené!!!
aa) ke společné ruce (plnit nebo přijmout plnění musí všichni společně)
bb) solidární (žádat splnění lze od jednoho dlužníka, případně plnit lze jednomu věřiteli)

d) Zajištění obligací = +osobní ručení + věcné zajištění závazku

Osobní ručení:

a) vadimonium (zajetí) = ručení vlastní osobou nebo osobou patřící k rodině

b) obstagium = ručení tím, že se ručitel zavazoval zdržovat na jistém místě

c) osobního ručení majetkem = + **přímé** (tzv. ručení a placení, ručitel se stává solidárním dlužníkem) + **nepřímé** (ručitel subsidiárním dlužníkem)

b) věcné zajištění závazku (viz zástavní právo)

6. Trestní právo

zpočátku **svémoc** (svépomoc) = msta, která postupně dostávala určitá pravidla (možnost vyhnout se fyzické mstě předáním majetkového odškodnění)

chránilo: + stát, jeho představitele a prosazovali ideologii; + nové vlastnické vztahy; + život a fyzickou integritu

Trestní odpovědnost pachatele:

+ zpravidla se netrestal pouhý pokus

+ odpovědnost nebyla dlouho individualizovaná (trestání rodiny, vesnice)

+ zpravidla nebral ohled na subjektivní stránku, tedy na formu zavinění

Skutkové podstaty: kasuistický charakter, např. nevěrnost, zvlé, nečestnost sudičství zločiny proti náboženství, křivá přísaha (svědectví), falšování listin, činy proti mravnosti, lidskému životu, majetku ...

Tresty: velmi přísné = + trest smrti; + prodej do otroctví; majetkové tresty (pokuty /birsagium/), + mrzačící tresty; + tělesné tresty; + tresty snižujícími čest a důstojnost (praní, vypalování cejchu, oholení hlavy nebo uzamčení do klády); + církevní tresty (pokání, půst)

Právo asyly: v kostele, klášteře, biskupově sídle (zpočátku i na panovníkově dvoře)

7. Procesní právo

- zpočátku nebyl zásadní rozdíl mezi projednáváním trestních a majetkových záležitostí

- zpočátku se soudně projednávaly delikty namířené proti soukromé osobě jen tehdy, když si to poškozený nebo jeho rodina přáli a obrátili se na soud = převládal **obžalovací proces**

- později pro jednotlivé skupiny obyvatelstva odlišné soudy = odchylky v jejich praxi

Způsob jednání: ústně, veřejně, vše podstatné pro rozhodování se předvádělo před soudem (= **bezprostřednost jednání**, s řadou formalit

+ řízení začínalo přednesením žaloby, po němž následovalo vyjádření žalovaného, pak se přistoupilo k dokazování

+ **dokazování:** vinu dokazoval někdy žalující, jindy žalovaný, vedle jiných důkazů se používaly iracionální důkazní prostředky (procesní přísahy, ordálů, soudní souboje), později získávány **informace od úředníků**, častěji se **vyslýchali svědci**, kteří už dosvědčovali nejen určité formální akty, jichž se účastnili, ale i skutkové okolnosti jednotlivých případů, zavedeno dokazování listinami a výslechy svědků

+ inkvizice = výslech svědků

a) jednoduchá = soudce na žádost žalobce ještě před vlastním zahájením řízení vyslal svého zmocněnce, aby přímo na místě dotazováním u sousedů, příbuzných a dalších osob zjišťoval a ověřoval skutečnosti, důležité pro řízení

b) **veřejná inkvizice**, tj. výslech svědků po zahájení soudního řízení

+ **dlouho nebylo aktuální odvolání** (odsouzený se však mohl obrátit na krále); prosadila se nejdříve v městském právu ve 14. století

- v 17. a 18. století nabyla na významu nabývala **písemnost soudního řízení**

- zejména v 16. a 17. století se postupně začala odlišovat procesní pravidla pro projednávání soukromoprávních (tj. zejména majetkových) a trestních záležitostí.

- v důkazním řízení se vedle již popsaných důkazů používalo **mučení při výslechu** (tortura)